

Televizní národy východní Evropy aneb Sovětský svaz náš vzor

Martin ŠTOLL

V poválečném rozdělení sfér vlivu v Evropě nezbyvalo zemím tzv. sovětského bloku nic jiného, než se při zavádění televize obrátit o ideovou, ale i materiální pomoc do Moskvy. Sovětský svaz nastolil, více či méně násilně, ve „svých“ evropských zemích, tj. zemích, které okupoval a zbavil samostatnosti (Lotyšsko, Litva, Estonsko, Bělorusko, Ukrajina), nebo prohlásil za své satelity (Polsko, Československo, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, Albánie, Jugoslávie a nově vzniklé východní Německo), za jedinou přípustnou marxisticko-leninskou ideologii. Ta zasáhla všechny oblasti života, zejména v zásadní výměně organizačních vzorů v hospodářství (tzv. plánované hospodářství), což vedlo i k závislosti na centru nové říše a v řadě států k faktické ztrátě autonomie. Způsob komunikace v zemích, které byly v předválečném období často demokratickými politickými systémy, se tak proměnil v otevřenou propagandu.

Odpověď na otázku, proč si tyto země nechaly vnutit sovětskou imperiální politiku, či dokonce proč jí rády převzaly, není zdaleka černobílá. Nezapomínejme, že Sovětský svaz v nich vystupoval v oprávněné roli vítěze nad hitlerovským nacismem a že jejich intelektuální elita v předválečném období (např. představitelé avantgard) bývala značně levicově orientovaná. Nikdo kromě pamětníků si asi nedovede představit, jakou úlevou bylo oslovení od Hitlerovy expanze. Je pochopitelné, že vidina nové doby byla v očích i mnoha mladých lidí spojena s jistou dávkou vděku k silnějšímu slovanskému bratřovi.

PŘEBÍRÁNÍ ORGANIZAČNÍCH VZORŮ

V oblasti televize byl Sovětský svaz lidem východní Evropy. Jeho tradice třicátých let, řada technologických prvenství či vlastních cest, jeho pokusné i pravidelné vysílání jej předurčovaly k roli toho nejkoušnějšího ze všech. Byl také první, který si uvědomil, že televize má velký propagandistický potenciál a soustředil se na její „velkou budoucnost“. (Také to ze všech zemí nejdál dotáhl, nakonec měl 4 celostátní kanály, čehož nedosáhl žádný z menších států.) Není tedy divu, že když už se země východní Evropy ocitly pod vlivem Sovětského svazu, žádaly od něj pomoc a inspiraci i v organizačním začleňování televize do mediálních a státních struktur, a samozřejmě také v obsahové náplni média. Nakonec bylo i zájmem samotného SSSR, aby tyto země měly zavedené televizní vysílání – dokonce SSSR podněcoval určitou soutěživost mezi zeměmi, kdo je kdy zavede. (Například Československo se „vzpamatovalo“ až v okamžiku, kdy bylo na spadnutí spuštění televize u nejbližších sousedů v NDR a Polsku.) Bylo jasné, že díky možné výměně programů, a později i díky orbitálním stanicím, bude možné šířit kříženou ideologií technicky vyspělým a velmi účinným prostředkem po celé východní Evropě, a dokonce i na Kubu.

Absurdita slepého přejímání sovětských vzorů v oblasti televize přitom spočívá v tom, že žádná ze zemí neměla de facto stejné podmínky jako Sovětský svaz, takže bylo těžké je kopírovat. Byly jimi „teritoriální rozlehlost států, rozmístění obyvatelstva na tomto obrovském teritoriu, jazyková různorodost obyvatelstva (existovalo zde 130 národů a národností,

noviny vycházely v 56 jazycích), rozdílnost národních tradic a kultury včetně rozdílných stupňů historického a kulturního rozvoje.“¹ Sovětský svaz měl reálné potíže pokrýt území svého státu televizním signálem a koordinovat programovou nabídku. Fakticky se to podařilo až v polovině šedesátých let, kdy se pomocí kabelů a radioreléových tras propojila jednotlivá studia, a zejména po vypuštění orbitální stanice МОЛНИЯ (Molnija, v překladu Blesk) v roce 1965, díky níž mohl být poprvé přenašen signál mezi asijskou a východní částí Sovětského svazu. Těchto družic typu ОРБИТА (Orbita) bylo v letech 1965–1988 vypuštěno asi 40 a díky nim sovětské programy mohly přijímat i televizní stanice zemi východního

bloku. Síň byl pokryta televizním signálem až v roce 1976, když byl na oběžnou dráhu instalován další systém ЕКРАН (Ekran, v překladu Plátno nebo Obrazovka). Pro úplnost dodáme, že třetím orbitálním systémem byl systém МОСКВА (Moskva) vypuštěný 1979, z jehož družice ГОРИЗОН (Horizont) bylo nožné přijímat kompletní sovětské vysílání 1. programu – jak to praktikovala například televize v Polsku. Důležitým kvalitativním posunem pro sovětskou televizi byla i stavba moskevského střediska v Ostanckinu (1967–1970), které se později technologicky zdokonalilo při příležitosti zajištění přenosů z letních olympijských her v Moskvě 1980 do celého světa. Ovšem zajišťovat jednotný program pro celé území Sovětského svazu i tak představovalo obrovské organizační problémy. Například hlavní zpravodajská relace ВРЕМЯ (Vremja, v překladu Čas) musela být každý den vysílána pětkrát, aby se pokryly rozdíly v časových pásmech, jichž bylo v ohromné řiši mezi východem a západem deset. Tyto problémy žádné ze států ve východním bloku neřešil.

Za datum spuštění pravidelného poválečného vysílání v Sovětském svazu je považován 16. červen 1949 (název instituce byl ТЕЛЕВИДЕНИЕ СОВЕТСКОГО СОЮЗА, Televizní děníe Sovětského Sojuza), kdy bylo rozhodnuto také o přechodu na poválečnou normu televizního řádkování obrazu (625 řádek). Vysílání postupně zahajovala i další sovětská televizní centra: jako druhé bylo obnoveno vysílání z leningradského studia (1948), původně na normě 441 řádek, ale záhy také přešlo na 625 (1. 5. 1951). Třetím centrem byl ukrajinský Kyjev (6. 11. 1951). Ostatní evropské země, násilně začleněné do Sovětského svazu, zahájily vysílání ve svých centrech v průběhu padesátých let, a to v lotyšské Rize (6. 11. 1954), estonském Tallinu (19. 7. 1955) a litevském Vilniusu (30. 4. 1957).

Ve stejné dekádě zahájily (poslušně) televizní vysílání i všechna studia „satelitních“ zemí. Byla to především Varšava (25. 10. 1952, Televizija Polska, zkratka TVP), následoval východní Berlín (21. 12. 1952, Fernsehzentrum Berlin),² poté zahájila své pokusné vysílání i Praha (1. 5. 1953, Československý rozhlas Ústřední televizní studio Praha).³ Výčet pokračuje spuštěním televize v Bukurešti (23. 8. 1955,⁴ Televiziunea Română), Budapešti (1958, Magyar Televizió, zkratka MTV), Sofii (7. 5. 1959, Balgarsja televizija, zkratka BT), jugoslávském Zagrebu (1956, Jugoslovenska Radiotelevizija, zkratka JRT) a konečně v Tiraně (29. 4. 1960, Rádio Televizioni Shqiptar, zkratka RTSH).

1 ŠMID, Milan. *Televize ve světě*. Praha: Editií oddělení ČST, 1989. Čs. televize, řada 1. sv. 2. Sovětský svaz.

2 Za začátek se někdy označuje 21. 12. 1955, kdy skončilo budování základních spojových tras. Od roku 1956 byla organizace pojmenována Deutschfunk (zkratka DFF), roku 1972 opět přejmenována na Fernseh der DDR (zkratka DDR-FS), což vydrželo až do jejího zániku roku 1990.

3 Vysílání bylo zahájeno pod dvěma hlavičkami: Televizní studio Praha patřilo organizační složce Hlavní správy radio-komunikací a Ústřední televizní studio bylo součástí Československého rozhlasu. Název Československá televize byl fakticky uzákoněn až roku 1964.

4 Někdy je uváděno datum 21. 8. 1955, oficiální datum je 31. 12. 1956.

5 Někde se uvádí 26. 12. 1959.

Všechny tyto země měly přejít i sovětské organizační vzorce, i když je musely přizpůsobit svým podmínkám. Základem bylo centrální řízení, nejčastěji z úrovně ministerstva kultury, resp. zvláštní komise (výboru). V SSSR vznikl roku 1957 Государственный комитет по телевидению и радиовещанию СССР (zkráceně Гостелерадио СССР, v překladu Státní výbor pro televizi a rozhlas, zkráceně Gosteleradio), jemuž podléhaly obdobné výbory zřízené v jednotlivých sovětských republikách, v nichž bylo zavedeno vysílání. Tento orgán posílil roku 1970 povýšením na úroveň svazového ministerstva a jeho předseda byl de facto členem vlády, resp. Rady ministrů SSSR.

Země východního bloku v dřívějších letech převzaly model tohoto koordinačního výboru (nejčastěji i s podobným názvem, jako například Státní komise pro rozhlas a televizi), lišily se jen v názoru, zda televize a rozhlas mají být pod jednou střechou, nebo existovat jako samostatné organizace. Často se jednalo o proces postupného osamostatňování televize, která mnohde (např. v Polsku a Československu) začínala jako jedna z redakcí rozhlasu, ale postupně se z něj zcela vymanila. K naprostému oddělení těchto dvou institucí (a často i k rozpadu příslušného Státního výboru na dva) došlo v ČSSR roku 1964, kdy byla každá z institucí zřízena zvláštním zákonem, v NDR to bylo roku 1968. Maďarsko oddělilo rozhlas a televizi hned zpočátku, ačkoli Státní komise zůstala jen jedna. Naopak v Rumunsku zůstala obě média pod jednou střechou, měla (a dodnes mají) společné finance, plánování a techniku. Podobně tomu bylo i v Jugoslávii. Naopak v Bulharsku se situace otočila a televize do sebe postupně začlenila rozhlas. V Albanii dodnes existují společná televizní a rozhlasová studia.

Z televizních center příslušných zemí se samozřejmě řídil i další rozvoj tamní televize a výstavba dalších studií. V žádné ze zemí východního bloku neexistoval jediný televizní ústředí, a přestože hlavní sídlo JRT bylo v Bělehradě, každý stát (resp. autonomní oblast) měl vlastní rozhlasové a televizní výbory. V tom se Jugoslávie ze všech zemí východního bloku nejvíce podobala Sovětskému svazu. S rozvojem dalších programů bylo dosaženo stavu, kdy každý z poměrně nezávislých jugoslávských států měl dva vlastní programy – první byl „jugoslávský“, nejčastěji v srbochorvatštině, a druhý spíše regionální. Ovšem v některých zemích tomu bylo naopak, např. Ljubljana na svém prvním programu vysílala slovinsky, zatímco druhý sestavovala z programů ostatních jugoslávských televizí. Jugoslávským specifickým druhým sestavovala z kombinace centralizovaného a zároveň na jisté úrovni decentralizovaného řízení, stejně jako fakt, že vedle státní televize mohla na jejím území od roku 1971 koexistovat i komerční stanice KOPER (Capodistria), která za italský kapitál vysílala pro italskou menšinu. Burton Paulu dokonce tvrdí, že „Yugoslav broadcasting provides an ideological bridge between the typical communist and democratic systems“.

Prakticky všechny televize východního bloku vysílaly vícejazyčně. Jugoslávie se svými deseti jazykovými verzemi hlavního zpravodajského pořadu *Dnevnik* (Deník) byla výjimečná, nicméně každý stát se snažil pokrýt i potřeby menšin. V programech Československé televize se kromě češtiny a slovenštiny jako rovnoprávných jazyků (např. v hlavních zprávách se střídali čeští a slovenští moderátoři u každé zprávy nebo v rámci tématu,

6 Pozice Jugoslávie mezi sovětskými satelity byla jedinečná – vycházela z politického přátelství mezi Stalinem a Josipem Brozem Titem. Po jejich roztržce zájem Sovětského svazu o tuto zemi značně ochladl, což Titovi umožnilo získat značnou ideovou i ekonomickou nezávislost.

7 PAULU, Burton. *Radio and Television Broadcasting on the European Continent*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1967. reprint 2010, s. 58.

relace, či alespoň v rámci týdne) daly najít i pořady v polštině, maďarštině nebo ruštině. Jedinečná situace však nastala ve východním Německu, protože německá představitelka společný jazyk s nejbližším západním „kapitalistickým“ sousedem, takže žádná jazyková bariéra naopak nebyla. To přidělovalo starosti ideologům, neboť televizní signál západní ARD a ZDF pokrýval téměř celé území NDR a nebylo snadné zabránit lidem v jejich sledování. Nakonec se našlo technologické řešení, v prodeji byly jen německé (resp. sovětské) televizory, schopné přijímat signál pouze na vlnách VHF (západní vlnový standard byl UHF). Tato situace se změnila po zavedení 2. východoněmeckého programu v roce 1969, který byl z technických důvodů rovněž na UHF, a k dispozici proto musely být televizory pro obě vlnové délky. Tehdy se přecho k otevřenému ideologickému boji, tzv. kontraprogramování – za všechny uvedme pořad *Schwarzer Kanal* (Černý kanál), do něhož byly vybrány zpravodajské a publicistické šoty z ARD a ZDF, opatřené příslušným komentářem.

TELEVIZNÍ OBSAHY

V rámci východního bloku probíhala čítá programová výměna. Důležitou platformou bylo zřízení organizace Intervize (5. 9. 1960), která vznikla jako zvláštní složka při mezinárodní organizaci OIRT (Organisation Internationale de Radiodiffusion et Television). Jejími zakládajícími členy byly televize v Československu, východním Německu, Maďarsku a Polsku, postupně se připojil Sovětský svaz (1961), Bulharsko (1963), Rumunsko (1963), Mongolsko (1974) a Kuba (1978). Připojilo se kupodivu i Finsko (1965), které jako jediné bylo rovněž členem „konkurenční“ západoevropské Eurovize (vznikla 1954). Každá východoevropská televize samozřejmě v různé míře přebírala sovětské televizní programy, což nebyl jen politický diktát, ale i jisté programové ulehčení. Nejužší byli se sovětským programem propojeni pracovníci bulharské televize, z nichž dvacet dlouhodobě pracovalo v Moskvě a koordinovalo tzv. sovětské patky, což byla bulharská rarita. Podíl sovětských programů v Bulharsku činil 10 %. Nelze ovšem popřít jistou historickou logiku, neboť Sovětský svaz zcela zásadně materiálně podpořil budování studia v Sofii i výstavbu vysílačů, nehledě na další kulturní příbuznost s ruským živlem a na pravoslavlí. V rámci intervize byly uskutečňovány přímé přenosy zvláštní důležitosti, jako třeba přivítání Jurije Gagarina (1961) či oslavy socialistického svátku práce ve všech východních zemích, např. 1. 5. 1963 takto vysílala Polská televize. V této televizi byla dokonce zřízena zvláštní redakce pro socialistické země, která vybírala programy z ostatních správených televizí a také zpětně zajišťovala propagaci na jejich obrazovkách. Nutno dodat, že pod záštitou Intervize probíhala nejen programová výměna (přímé přenosy, společné projekty, fyzická výměna pořadů), ale i další mezinárodní aktivity na poli audiovize, např. přehlídky a festivaly *Teleforum* v Moskvě, dodnes existující nejstarší mezinárodní televizní festival v Praze *Zlatá Praha*, festival dokumentárních a publicistických filmů v Lipsku, festival populární písně v Sopotech, festival *Člověk a moře* v Rize, *Zlatý Orfeus* v Bulharsku, *Prix Danube* v Bratislavě a další.

To ovšem neznamená, že by východní televize neměly přístup k západním programům, neplatí to zejména u sportovních pořadů, resp. přímých přenosů různých utkání. Prvním takovým překročením ideových hranic byly přenosy ze zimních olympijských her v italském městě Cortina d'Ampezzo (1956), které přebírala televize ve východním Německu a Československu. Z mnoha dalších uvedme výjimečné přenosy ze zimní olympiády z Innsbrucku (1964) či ze společného kosmického letu lodi Sojuz-Apollo (1975).

Každá země socialistického bloku se pochopitelně snažila pokrýt celé žánrové spektrum televizní tvorby od pořadů pro mládež přes hudební pořady, dokumentární seriály, přeno-

sy nebo záznamy divadelních představení, resp. významných společenských (politických), kulturních nebo sportovních událostí, až po zpravodajství a propagandu. Politický dozor se samozřejmě projevoval v každém z těchto žánrů, at už výběrem (resp. nevyběrem) interpretů, písní, divadelního repertoáru, a dokonce i cenzurních zásahů do již hotových kinematografických filmů vysílanych v televizi. Nejmarkantnější se ideologie pochopitelně projevovale ve zpravodajství a publicistice. Na televizních obrazovkách v hlavních zpravodajských relacích dominovaly nepodstatné informace o plnění „plánu výstavby socialismu“ dané pětiletky (velké stavby, práce v dolech, zemědělství atd.), byli představováni „hrdinové socialistické práce“ a zprávy týkající se nepřátelského „imperialistického“ světa byly začleněny do patřičně negativního, až štvavého kontextu. Režim se snažil všemi prostředky udržet monolitnost pohledu a nepřipustit žádné alternativní názory. Zkrátka si velmi dobře uvědomoval, že televize je nejšílnějším propagandistickým nástrojem a hlasnou troubou socialismu.⁸

Některé původní pořady si v různých zemích získaly oblibu, např. televize v Polsku, Bulharsku a Československu hned od začátku přilákala diváky přenosy, záznamy a později i adaptacemi divadelních her – v Polsku to byl dokonce jeden z nejoblíbenějších pravidelných pořadů (*Televizní divadlo*). Právě skrze divadlo naplňovalo toto nové médium, které na své využití teprve čekalo, kulturně-výchovné poslání a zprostředkovávalo kulturní zážitky i těm, kteří by se do divadla nevydali či vydat nemohli. Totéž platilo pro sportovní utkání, která si získala popularitu již v éře rozhlasu. Nejmeně politické byly různé jazykové kurzy, vzdělávací pořady v různých obměnách nazývané „televizní akademie“ a důležitý byl i postupně rostoucí podíl na vlastní dramatické tvorbě, resp. rozvíjení spolupráce se zavedeným filmovým průmyslem (televize ve východním Německu přímo spolupracovala s DEFOU – Deutsche Film-Aktiengesellschaft, Československá televize s Československým státním filmem apod.).

Jedním z nutných dramaturgických klíčů výroby a plánování programu byla samozřejmě mě plejáda různých (nejčastěji politických) výročí, narození či úmrtí státníků atd.⁹

Neobvyklou programovou specialitou byly maďarské volné pondělky, kdy se vůbec nevysílalo. Říkalo se jim též „rodinný den“. Odůvodněny byly motivováním rodin trávit dny, a zejména večery, jinak než konzumací televize. Paradoxem je, že v příslušném čase se aktivizovalo bratislavské studio v sousedním Československu, které na svém slovenském okruhu, dosažitelném i v Maďarsku, vysílalo také v maďarštině. Od zvyku „rodinných dnů“ se opustilo až v roce 1989.

EXPANZE A UDRŽENÍ KOLOSU

S rostoucím počtem kanálů v sovětské televizi (2. kanál začal vysílat 1956, 3. kanál 1965, 4. kanál 1967) vzrůstal zájem i potřeba ostatních televizí východního bloku rozšířit programovou nabídku (Lotyšsko, 1966; Rumunsko, 1968; východní Německo, 1969; Polsko, 1970; Jugoslávie, 1970; Československo, 1971; Bulharsko, 1975; jugoslávská RTV Záhrab jako jediná zavedla i třetí program, 1986). Jednou z pohnutek však byla i snaha zavést barevné vysílání, pro které se již na konci šedesátých let nabízely tři (vzájemně nekompatibilní)

8 Na tomto místě lze doporučit práce Jaroslava Cysarové a Daniela Růžičky.

9 Pamětníci ze zemí sovětského bloku jistě vzpomenu na roky 1982–1985, kdy obrazovky všech východních zemí držely permanentní smutek, prokládaný pohyby sovětských vůdců Leonida Brežněva, Konstantina Černěnka a Jurije Andropova.

bilní) systémy barevného rozkladu a přenosu obrazu – západoněmecký PAL, francouzský (resp. modifikované sovětský) SECAM a americký NTSC. A zdálo se, že nové kanály jsou i vhodným experimentálním prostorem pro vyzkoušení specifických barevností. První byl opět Sovětský svaz, který zavedl barvu 7. listopadu 1967 na svém novém 4. kanálu programovaném pro umělecké pořady, sport a zábavu, a to rovnou přehlídkou k 50. výročí Velké říjnové revoluce. Logika by napovídala, že všechny politické satelity bez výjimky i bez výhrad převzou jeho barevný systém SECAM, ačkoli už tehdy se vědělo, že je oproti PALu nepříznavý a zobrazuje barvy se spektrálním posunem. Z pochopitelných důvodů tak začalo barevné vysílání například Lotyšsko (1974) jako součást SSSR nebo Bulharsko (1972) jako věrný druh Sovětského svazu, ale pro SECAM se rozhodlo i východní Německo, které zahájilo svůj druhý kanál při příležitosti 20. výročí vzniku NDR (3. 10. 1969). Zajímavá situace nastala v Rumunsku, které rovněž zahájilo barevné vysílání v sovětské barevné normě (1968), ale později si na mocenském centru vymohlo přechod na PAL (1983). Také Československo se oficiálně rozhodlo pro SECAM (vysílání 1973), ačkoli nový pražský televizní komplex Kavčí hory vybavilo přístroji v systému PAL. Aby Československo dostalo závazku v rámci sovětského bloku, umístilo před vysílač dekodér, a vysílače tak šířily signál v sovětské normě. Po pádu socialistického režimu tento manévr velmi zjednodušil, zefektivnil a zlevnil přechod na západní normu, stačilo vlastně „jen“ odstranit dekodér. A pak byly země, které si SECAM zkrátka vnutit nenechaly a vymohly si PAL i v rámci východní Evropy. Není sporu, že se jednalo o jistý prvek odporu či projevení vlastní integrity – v první řadě to byla samozřejmě Jugoslávie a hned za ní Polsko (obě země v roce 1971).

Představu, jak velké byly televizní národy¹⁰ za železnou oponou, lze získat nahlédnutím do statistik „telefikace“ z konce socialistické éry (1988). Číslo zde uváděná zřetelně odrážejí paradoxy podobných výpočtů, nicméně naznačují, že co do počtu televizorů na 1 000 obyvatel na tom bylo nejlépe východní Německo, které při 16 milionech obyvatel evidovalo 6 milionů přístrojů, což je statisticky vyjádřeno číslem 363. (Pro srovnání sourodní západní Německo bylo na počtu 373, tedy jen neznatelně víc, ovšem při nesrovnatelných 60 milionech obyvatel.) Sovětský svaz byl na tom hůř, ačkoli zde už se jedná o řádově jiná měřítka. Číslo 296 vypadá chabě, ale fakticky šlo o 84 milionů přijímačů rozestřených mezi 278 milionů obyvatel. (284 mělo i Československo, ovšem při 15 milionech obyvatel.) Pro správnou interpretaci zmíněných údajů je třeba uvést, že v rámci sovětského bloku byly země jako Sovětský svaz, Československo, Maďarsko a východní Německo zároveň i výrobci televizních přístrojů, takže si trh s televizemi dokázaly naplnit samy. Nejmasovějším výrobcem byl pochopitelně Sovětský svaz.

Z uvedeného by mělo být zřejmé, že sovětský blok, resp. východní blok, netvořil kompaktní celek ani v oblasti televizního vysílání. S mírou vlastního názoru nebo autonomie na tom byly jinak země, které nebyly přímo začleněny do Sovětského svazu. Svým státním uspořádáním byla Sovětskému svazu nejbližší Jugoslávie, která se však zároveň sovětskému modelu politického myšlení vzdálila nejvíce, resp. šla vlastní cestou. Známé mocenské intervence (Maďarsko, 1956; Berlín, 1961; Československo, 1968; Polsko, počátek osmdesátých let) byly v podstatě zoufalými silovými řešeními, at už zvenku či zevnitř zemi a význam těchto okamžiků se samozřejmě odrazil i na televizních obrazovkách. Za všechny uvedme situaci, kdy se technici ČST v srpnu 1968 ukryvali s vysílačkami na různě

10 V této stati navazuji na svůj pojem „televizní národ“, definovaný v monografii STOLL, Martin. J. S. 1985. *Zahájení televizního vysílání. Zrození televizního národa*. Praha: Havran, 2011.

ných místech (nejen v Praze), aby zmátli okupanty, až konečně v přímém přenosu zamířili kameru na areál vysíláče Čuktrák nedaleko Prahy, kam právě vjížděly tanky Varšavské smlouvy, a zprostředkovali divákům dějinné drama v přímém přenosu. Jiný známý příklad mocenských zásahů nacházíme při výjimečném stavu v Polsku v letech 1981–1983, kdy na dva roky zěrnala obrazovka 2. programu polské televize.¹¹ Navzdory všem vojenským výpadům se však Sovětskému svazu nepodařilo podrobit si všechny země tak, jak by snad potřeboval, ačkoli je pravda, že jeho zahraniční politika se během jeho éry zaměřovala i na další, mimoevropské destinace (Čína, karibská krize, Afghánistán). Je proto poučné sledovat, jak se které zemi přes mocensky monopolistický názor dařilo rozvíjet vlastní tradice a zdůrazňovat svá specifika, resp. proměnit je v silnou stránku i v rámci impériálního sovětského myšlení.

11 Některé země omezovaly své vysílání i bez vojenských intervencí. Rumunsko tak čimlo během hospodářské krize v osmdesátých letech, 1985 zrušilo z ekonomických důvodů celý 2. program a 1. program vysílal jen dvě hodiny v prime-timu a šest a půl hodiny o víkendech.

Československá televize a totalitní moc v období 1953–1989

Daniel RŮŽIČKA

„Slova V. I. Leninů, která svého času řekl o filmu, že je pro nás nejdůležitější ze všech umění, můžeme dnes plným právem použít také na televizi.“

Z usnesení ÚV KSČ o stavu a nových úkolech Československé televize k ostatním kulturním institucím z roku 1960.¹

Teprve po jedenácti letech od zahájení zkušebního vysílání v květnu 1953 přijalo Národní shromáždění zákon o Československé televizi.² V jeho prvním paragrafu byla jasně definována její základní role, kterou vykonávala až do pádu komunistického režimu na konci roku 1989. Tedy, že „svou činností založenou na politice Komunistické strany Československa provádí masově politickou a výchovnou práci, podporuje tvůrčí iniciativu lidu a přispívá k dovršení kulturní revoluce“.³ A aby byla slova zákonodárce bezesbytku naplnována, uplatňoval aparát ústředního výboru KSČ – stejně jako v letech předěšlých i následujících – v různé míře intenzity na Československou televizi svůj vliv. Používal k tomu nejrůznější administrativní, kadrové a mocenské mechanismy, neefektivnější z nich však bylo přímé řízení prostřednictvím oddělení ústředního výboru KSČ. Období existence československé státní televize a jejího vysílání musíme z hlediska charakteristiky postavení ve společnosti rozdělit na dvě různé etapy. Zatímco v jejich počátcích v padesátých a šedesátých letech byla budována a ve společnosti vnímána jako kulturní a umělecká instituce, která stejně jako film, rozhlas a celá oblast umění propaguje nové lidové demokratické zřízení (tedy komunistický režim) v Československu a opěvuje jeho budovatelské úspěchy, po potlačení liberálního období ve společnosti na konci šedesátých let musíme o televizi u nás v následujícím dvacetiletí mluvit jako o politickém, mocenském a ideologickém nástroji jedné politické strany. Právě jím byla ovlivňována společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech. V následujícím textu jen stručně zachycuji základní kroky vedoucí k tomuto stavu, protože se jedná o téma široké a každý z uváděných kroků si zaslouží samostatné hlubší zpracování se všemi kontexty.

1 Archiv programových fondů ČT (dále APF ČT), fond Vel – Svk ČT a ÚV KSČ 1959–63, karton 27, i. č. 212.

2 Zákon č. 18/1964 Sb. ze dne 31. ledna 1964 o Československé televizi. Sbírka zákonů 1964, Částka 10.

3 Stov. Zákon č. 483/1991 ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi. Sbírka zákonů 1991, Částka 93. „Česká televize poskytuje službu veřejnosti České republiky v oblasti šíření televizních programů na celém území České republiky. Jejím posláním je poskytovat objektivní, ověřené, všestranné a vyvážené informace pro svobodné vyjádření názorů, rozvíjet kulturní identitu českého národa a národnosti a etnických menšin v České republice, zprostředkovávat ekologické informace, sloužit vzdělávání a výchově mladé generace a přispívat k zdatnosti diváků.“ Viz též Zákon č. 483/1991 ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi ve znění pozdějších předpisů [cit. 14. 5. 2014]. Dostupné z: <https://www.zakony.cz/ vse-o-ct/zakony/>. „Česká televize poskytuje službu veřejnosti v oblasti šíření televizních programů, popřípadě dalšího multimediálního obsahu a doplňkových služeb na celém území České republiky za účelem naplnění demokratických, sociálních a kulturních potřeb společnosti a potřeby zachovat mediální pluralitu.“

AUTOR - VIZE - MEZE - TELEVIZE

Edičně připravili Petr Kaňka, Václava Kofránková, Ingrid Mayerová a Martin Štoll.

Odborná redakce Václava Kofránková.

Jazyková redakce českých textů Markéta Hubová.

Jazyková redakce slovenských textů Veronika Matisová.

Jmenný rejstřík Kateřina Brožová, Adriana Semlová a Eva Síčová.

Seznam literatury Václava Kofránková a Martin Štoll.

Recenzovali doc. PhDr. Martin Ciel, Ph.D., Milošlav Kučera.

Návrh obálky a grafická úprava Jiří Poblížlo.

Vydaly Česká televize, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů
a Vysoká škola múzických umění v Bratislavě v roce 2015.

Odpovědná redaktorka Václava Kofránková.

Vydání první.

ISBN 978-80-7404-176-1 (Česká televize, Praha)

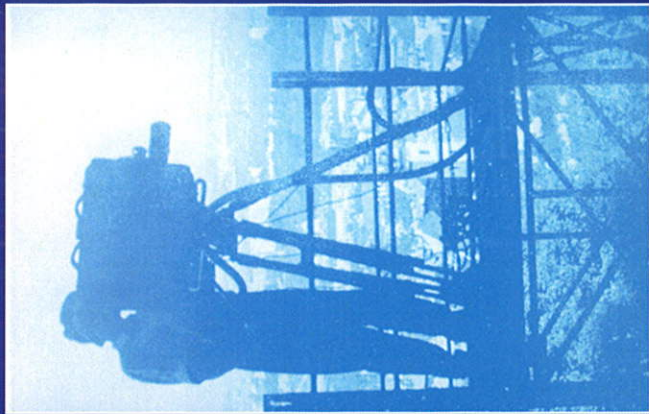
ISBN 978-80-87912-36-2 (ÚSTR)

ISBN 978-80-89439-69-0 (VŠMU)

AUTOR • VIZE • MEZE • TELEVIZE

Petr Kaňka, Václava Kofránková, Ingrid Mayerová, Martin Štoll
a kolektiv autorů